

6. Кампо В. Дві системи місцевої влади: взаємодія, а не протистояння / Місцеве самоврядування. – 1998. – № 1-2 (9) січень-дютій.
7. Концепція адміністративної реформи в Україні // Державна комісія з проведення в Україні адміністративної реформи. – К. – 1998.
8. Якевич В. Деякі актуальні проблеми системного реформування державного управління // Вісник УАДУ при Президентіві України. – 1997. – № 3-4.
9. Воронкова В. Місцеве самоврядування – щоб гідно жити, а не виживати // Віче. – 1996.

Бортник С. М. Местное самоуправление как важное социально-политическое явление, его содержание и принципы

Рассмотрено историю понятия сущности, а также принципы функционирования органов местного самоуправления как одного из важных социально-политических явлений.

Ключевые слова: местное самоуправление, органы местного самоуправления, муниципальное самоуправление.

Bortnik S. M. Local government as an important socio-political phenomenon, its contents and principles

It is considered the history of understanding the essence, and the principles of the functioning the organs of the important socio-political phenomenon.

Key words: local government, local governments, municipal self-management.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

*Дубчак Л. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ОСОБИ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ У ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ

Розглядається сфера психічного здоров'я особи; аналізується законодавство, присвячене питанням надання особі різних видів психіатричної допомоги в примусовому порядку як різновиду справ окремого провадження в цивільному процесі України.

Ключові слова: здоров'я, психічне здоров'я, психіатричний огляд, психіатрична допомога, госпіталізація до психіатричного закладу, окреме провадження.

Постановка проблеми. Здоров'я людини відповідно до ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я – це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів [1].

Психічне здоров'я особи є необхідною складовою її здоров'я загалом і нормального самопочуття та співжиття з іншими членами соціуму. На жаль, останнім часом почастишали проблеми населення і з цією складовою власного здоров'я.

Як відзначено у преамбулі Основ законодавства України про охорону здоров'я, суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України. Саме тому, важаючи на потенційну небезпеку серйозних порушень з боку психічного здоров'я особи для навколишніх, чинне законодавство передбачає випадки і підстави надання особі психіатричної

допомоги не тільки добровільно, але й в примусовому порядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відмітити, що питання надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, як правило, залишалося поза увагою дослідників, що і зумовило наше звернення до окресленої проблематики. Зважаючи на її значення для нормального функціонування соціуму, це обумовлює її особливу актуальність і необхідність узагальнення і аналізу питань правового регулювання надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, що і є метою цієї статті.

Метою статті є детальний аналіз положень чинного законодавства, що присвячені питанням надання особі різних видів психіатричної допомоги в примусовому порядку як різновиду справ окремого провадження в цивільному процесі України.

Виклад основного матеріалу. Психіатричною допомогою відповідно до ст. 1 Закону України “Про психіатричну допомогу” є комплекс спеціальних заходів, спрямованих на обстеження стану психічного здоров’я осіб на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд та медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади [2].

Психіатрична допомога надається особам на основі принципів: законності; гуманності; додержання прав людини і громадянина; добровільності (крім випадків, передбачених законом); доступності; відповідно до сучасного рівня наукових знань; необхідності й достатності заходів лікування з мінімальними соціально-правовими обмеженнями.

Закон України “Про психіатричну допомогу” визначає такі види психіатричної допомоги:

1) *психіатричний огляд* (проводиться з метою з’ясування наявності чи відсутності в особи психічного розладу, потреби в наданні їй психіатричної допомоги, а також для вирішення питання про вид такої допомоги та порядок її надання);

2) *амбулаторна психіатрична допомога* – психіатрична допомога, що включає в себе обстеження стану психічного здоров’я осіб на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд, медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади, в амбулаторних умовах;

3) *стаціонарна психіатрична допомога* (госпіталізація до психіатричного закладу) – психіатрична допомога, що включає в себе обстеження стану психічного здоров’я осіб на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд, медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади, і надається в стаціонарних умовах понад 24 години підряд.

Кожен з цих видів психіатричної допомоги може бути застосований до особи у примусовому порядку, але тільки за відповідним рішенням суду.

Таким чином, у порядку окремого провадження відповідно до правил ст.235 ЦПК України суд розглядає такі справи про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку:

1) *про проведення психіатричного огляду особи в примусовому порядку* (ч. 3, 7 ст. 11 Закону України “Про психіатричну допомогу”). Такий психіатричний огляд особи може бути проведено у випадках, коли одержані відомості дають достатні підстави для обґрунтованого припущення про наявність у особи тяжкого психічного

розладу, внаслідок чого вона:

– вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих;

– неспроможна самотійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність;

– завдасть значної шкоди своєму здоров'ю у зв'язку з погіршенням психічного стану у разі ненадання їй психіатричної допомоги.

За наявності викладених вище підстав у разі встановлення обґрунтованості заяви про психіатричний огляд особи (тобто така заява повинна містити відомості, що дають достатні підстави для такого огляду; із нею можуть звернутися родичі особи, яка підлягає психіатричному огляду, лікар, який має будь-яку медичну спеціальність, інші особи) лікар-психіатр без усвідомленої згоди особи або без згоди її законного представника направляє до суду за місцем проживання цієї особи заяву про проведення психіатричного огляду особи в примусовому порядку. До заяви додається висновок лікаря-психіатра, який містить обґрунтування про необхідність проведення такого огляду, та інші матеріали.

2) *про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку* (ч. 2 ст. 12 Закону України “Про психіатричну допомогу”) у разі встановлення у неї тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона завдасть значної шкоди своєму здоров'ю у зв'язку з погіршенням психічного стану у разі ненадання їй психіатричної допомоги.

Надається особі без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника лікарем-психіатром в примусовому порядку за рішенням суду.

Особа, якій надається амбулаторна психіатрична допомога в примусовому порядку, повинна оглядатися лікарем-психіатром не рідше одного разу на місяць, а комісією лікарів-психіатрів – не рідше одного разу на 6 місяців для вирішення питання про продовження чи припинення надання їй такої допомоги.

3) *про продовження надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку* (ч. 5 ст. 12 Закону України “Про психіатричну допомогу”).

У разі необхідності продовження надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку понад 6 місяців лікар-психіатр повинен надіслати до суду за місцем проживання особи заяву про продовження надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку. До заяви, в якій повинні бути викладені підстави надання особі амбулаторної психіатричної допомоги без її усвідомленої згоди та без згоди її законного представника (тяжкий психічний розлад, внаслідок чого особа завдасть значної шкоди своєму здоров'ю у зв'язку з погіршенням психічного стану у разі ненадання їй психіатричної допомоги) додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність продовження надання особі такої допомоги. В подальшому продовження надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку проводиться кожного разу на строк, який не може перевищувати 6 місяців.

4) *про припинення надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку* (ч. 8 ст. 12 Закону України “Про психіатричну допомогу”).

Клопотання про припинення надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку може направлятися до суду особою, якій надається ця допомога, або її законним представником через 3 місяці з часу ухвалення судом рішення про надання або продовження надання особі такої допомоги.

5) *про госпіталізацію особи до психіатричного закладу в примусовому порядку* (ст. ст. 14, 16 Закону України “Про психіатричну допомогу”).

Особа, яка страждає на психічний розлад, може бути госпіталізована до психіатричного закладу без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника, якщо її обстеження або лікування можливі лише в стаціонарних умовах, та при встановленні в особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона:

- вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих;
- неспроможна самотійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність.

Особа, яку було госпіталізовано до психіатричного закладу за рішенням лікаря-психіатра на цих підставах, підлягає обов'язковому протягом 24 годин з часу госпіталізації огляду комісією лікарів-психіатрів психіатричного закладу для прийняття рішення про доцільність госпіталізації. У випадку, коли госпіталізація визнається недоцільною і особа не висловлює бажання залишитися в психіатричному закладі, ця особа підлягає негайній виписці.

У випадках, коли госпіталізація особи до психіатричного закладу в примусовому порядку визнається доцільною, представник психіатричного закладу, в якому перебуває особа, протягом 24 годин направляє до суду за місцем знаходження психіатричного закладу заяву про госпіталізацію особи до психіатричного закладу в примусовому порядку.

До заяви, в якій повинні бути викладені підстави госпіталізації особи до психіатричного закладу в примусовому порядку (вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих; неспроможна самотійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність) додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність такої госпіталізації.

До винесення судом рішення лікування може проводитися за рішенням лікаря-психіатра (комісії лікарів-психіатрів).

Керівник психіатричного закладу зобов'язаний негайно повідомити про госпіталізацію особи до психіатричного закладу в примусовому порядку членів її сім'ї, інших родичів або її законного представника. У разі відсутності відомостей про наявність членів сім'ї, інших родичів або законного представника в особи, яку госпіталізовано, а також про їх місце проживання повідомляються органи внутрішніх справ за місцем проживання цієї особи.

6) *про продовження госпіталізації особи до психіатричного закладу в примусовому порядку* (ч. 3 ст. 17 Закону України “Про психіатричну допомогу”).

У разі необхідності продовження госпіталізації в примусовому порядку понад 6 місяців представник психіатричного закладу повинен направити до суду за місцем знаходження психіатричного закладу заяву про продовження такої госпіталізації. До заяви, в якій повинні бути викладені підстави госпіталізації особи до психіатричного закладу в примусовому порядку, додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність продовження такої госпіталізації. В подальшому продовження госпіталізації особи в психіатричному закладі проводиться кожного разу на строк, який не може перевищувати 6 місяців.

7) *про припинення госпіталізації особи до психіатричного закладу в примусовому порядку* (ч. 4 ст. 17 Закону України “Про психіатричну допомогу”).

Клопотання про припинення госпіталізації в примусовому порядку можуть направлятися до суду особою, яку було госпіталізовано в примусовому порядку, або її законним представником через кожні 3 місяці з часу ухвалення судом рішення про продовження такої госпіталізації.

Заява лікаря-психіатра про проведення психіатричного огляду особи в примусовому порядку розглядається судом *за місцем проживання цієї особи у триденний строк* з дня її надходження.

Заява представника психіатричного закладу про госпіталізацію особи до психіатричного закладу в примусовому порядку розглядається судом *за місцем знаходження психіатричного закладу протягом 24 годин* з дня її надходження.

Заяви лікаря-психіатра про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку, про продовження надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку розглядаються судом *за місцем проживання особи у десятиденний строк* з дня їх надходження.

Заяви представників психіатричних закладів про продовження госпіталізації в примусовому порядку розглядаються *судом за місцем знаходження психіатричного закладу* у десятиденний строк з дня їх надходження.

Судові справи щодо надання психіатричної допомоги в примусовому порядку розглядаються в присутності особи, щодо якої вирішується питання про надання їй такої допомоги. При розгляді цих справ *обов'язковою є участь таких осіб*: прокурора; лікаря-психіатра чи представника психіатричного закладу, що подав заяву; законного представника осіб, щодо яких розглядаються питання, пов'язані з наданням їм психіатричної допомоги.

Залежно від встановлених обставин суд ухвалює одне з таких рішень:

– *про задоволення заяви*, яке є або підставою для надання відповідної психіатричної допомоги у примусовому порядку (якщо задоволена заява лікаря-психіатра чи представника психіатричного закладу), або підставою для припинення надання відповідної психіатричної допомоги у примусовому порядку (якщо задоволена заява особи чи її законного представника);

– *про відмову в задоволенні заяви* (якщо особі вже надавалася психіатрична допомога, це рішення є підставою для припинення її надання).

Особи, яким надається психіатрична допомога, мають права і свободи громадян, передбачені Конституцією України та законами України, зокрема:

– поважливе і гуманне ставлення до них, що виключає приниження честі й гідності людини;

– отримання інформації про свої права, пов'язані з наданням психіатричної допомоги;

– одержання психіатричної та соціальної допомоги в умовах, що відповідають вимогам санітарного законодавства;

– відмову від надання психіатричної допомоги, за винятком випадків її надання в примусовому порядку, передбаченому законом;

– усі види медико-санітарної допомоги (у тому числі санаторно-курортне лікування) за медичними показаннями;

– одержання психіатричної допомоги в найменш обмежених, відповідно до їх психічного стану, умовах, якщо можливо, за місцем проживання цих осіб, членів їх сім'ї, інших родичів або законних представників;

– утримання в психіатричному закладі лише протягом строку, необхідного для обстеження та лікування;

– попередню згоду або відмову в будь-який час від застосування нових методів діагностики і лікування та лікарських засобів чи від участі у навчальному процесі;

– безпечність надання психіатричної допомоги;

– безоплатне надання медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, а також безоплатне або на пільгових умовах забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

– безоплатну юридичну допомогу з питань, пов'язаних з наданням їм психіатричної допомоги;

– альтернативний, за власним бажанням, психіатричний огляд та залучення до участі в роботі комісії лікарів-психіатрів з питань надання психіатричної допомоги будь-якого фахівця, який бере участь у наданні психіатричної допомоги, за погодженням з ним;

– збереження права на жиле приміщення за місцем їх постійного проживання протягом часу надання їм стаціонарної психіатричної допомоги;

– особисту участь у судових засіданнях при вирішенні питань, пов'язаних з наданням їм психіатричної допомоги та обмеженням у зв'язку з цим їх прав;

– відшкодування заподіяної їм шкоди або шкоди їх майну внаслідок незаконного поміщення до психіатричного закладу чи психоневрологічного закладу для соціального захисту або спеціального навчання чи внаслідок незабезпечення безпечних умов надання психіатричної допомоги або розголошення конфіденційних відомостей про стан психічного здоров'я і надання психіатричної допомоги;

– одержання винагороди за фактично виконану роботу нарівні з іншими громадянами.

Під час перебування у психіатричному закладі особи мають право на:

– спілкування з іншими особами, в тому числі з адвокатом або іншим законним представником, без присутності сторонніх осіб згідно з правилами внутрішнього розпорядку психіатричного закладу;

– повідомлення будь-якої особи за своїм вибором про надання їм психіатричної допомоги;

– забезпечення таємниці листування при відправці та отриманні будь-якої кореспонденції;

– доступ до засобів масової інформації;

– дозвілля, заняття творчою діяльністю;

– відправлення релігійних обрядів, додержання релігійних канонів;

– звернення безпосередньо до керівника або завідуючого відділенням психіатричного закладу з питань надання психіатричної допомоги, виписки з психіатричного закладу та додержання їх прав;

– допомогу по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню або пенсію згідно з законодавством.

Особи під час перебування у психіатричному закладі мають також права, які за рішенням лікаря-психіатра (комісії лікарів-психіатрів) в інтересах захисту їх здоров'я чи безпеки, а також в інтересах здоров'я або безпеки інших осіб можуть бути обмежені: приймати відвідувачів наодинці; придбавати і використовувати предмети повсякденного вжитку; перебувати на самоті.

Рішення про обмеження прав осіб, яким надається психіатрична допомога, фіксується у медичній документації із зазначенням строку його дії та може бути оскаржено до суду.

Забороняється залучення осіб, яким надається психіатрична допомога, до примусової праці.

Лікар-психіатр зобов'язаний пояснити особі, якій надається психіатрична допомога, з урахуванням її психічного стану, у доступній формі інформацію про стан її психічного здоров'я, прогноз можливого розвитку захворювання, про застосування методів діагностики та лікування, альтернативні методи лікування, можливий ризик та побічні ефекти, умови, порядок і тривалість надання психіатричної допомоги, її права та передбачені цим Законом можливі обмеження цих прав при наданні психіатричної допомоги. Право на одержання зазначеної інформації щодо неповнолітнього віком до 15 років та особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, мають їх законні представники.

Особа при наданні їй психіатричної допомоги або її законний представник має право на ознайомлення з історією хвороби та іншими документами, а також на отримання в письмовому вигляді будь-яких рішень щодо надання їй психіатричної допомоги.

У випадках, коли повна інформація про стан психічного здоров'я особи може завдати шкоди її здоров'ю або призвести до безпосередньої небезпеки для інших осіб, лікар-психіатр або комісія лікарів-психіатрів можуть таку інформацію обмежити. У цьому разі лікар-психіатр або комісія лікарів-психіатрів інформує законного представника особи, враховуючи особисті інтереси особи, якій надається психіатрична допомога. Про надану інформацію або її обмеження робиться запис у медичній документації.

Відповідно до ч.1 ст. 32 Закону України “Про психіатричну допомогу” рішення, дії чи бездіяльність осіб, які порушують права, свободи та законні інтереси громадян при наданні їм психіатричної допомоги, можуть бути оскаржені, за вибором цих громадян, до власника психіатричного закладу або власника психоневрологічного закладу для соціального захисту чи спеціального навчання, або уповноваженого ними органу, або до вищестоящих органів (вищестоящих посадових осіб), або безпосередньо до суду.

Пунктом 3 ч.4 ст. 81 ЦПК України встановлено, що у справах про надання особі психіатричної допомоги в судовому порядку особи звільняються від сплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи [3].

Відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону України “Про психіатричну допомогу” особи, які страждають на психічні розлади, та їх законні представники звільняються від судових витрат, пов'язаних з розглядом питань щодо захисту прав і законних інтересів особи при наданні психіатричної допомоги в порядку, встановленому законодавством.

Висновки. Як показав проведений нами ретельний аналіз положень чинного законодавства, правовою основою надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку є норми Цивільного процесуального кодексу України, Основ законодавства України про охорону здоров'я, Закону України “Про психіатричну допомогу”. У них детально регламентовані умови, види і порядок надання особі такої допомоги, права особи при її наданні для уникнення зловживань можливістю надання такої допомоги в примусовому порядку та перешкоджання порушенням законних прав та інтересів особи.

Використані джерела:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс] : Закон України від 19 лист. 1992 р. – № 2801-ХІІ // Право. Версія Проф.

2. Про психіатричну допомогу [Електронний ресурс] : Закон України від 22 лют. 2000 р. – № 1489-III // Право. Версія Проф.
3. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 18 бер. 2004 р. – № 1618-IV // Право. Версія Проф.

Дубчак Л. С. Правовое регулирование предоставления лицу психиатрической помощи в принудительном порядке

В статье рассматривается сфера психического здоровья лица; анализируется законодательство, посвященное вопросам предоставления лицу различных видов психиатрической помощи в принудительном порядке в качестве разновидности дел особого производства в гражданском процессе Украины.

Ключевые слова: здоровье, психическое здоровье, психиатрическое освидетельствование, психиатрическая помощь, госпитализация в психиатрическое учреждение, особое производство

Dubchak L. S. Legal regulation of the provision of psychiatric care in a person forcibly

In the article we consider a mental health of a person; analyzes legislation focusing on providing various types of individual mental health care to enforce a variety of cases of special proceeding in a civil trial in Ukraine.

Key words: health, mental health, psychiatric examination, psychiatric care, hospitalization in a psychiatric institution, special production.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

Копилова М. А.

Київський національний університет внутрішніх справ

ТИПОЛОГІЯ ОСІБ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ НА КУРОРТАХ ПІВДЕННО-СХІДНОГО УЗБЕРЕЖЖЯ АР КРИМ

Стаття присвячена дослідженню особи злочинця, що вчиняє злочини проти власності на курортах південно-східного узбережжя АР Крим. Робота базується на основі аналізу кримінальних справ про злочини проти власності та статистичних даних про засуджених судами м. Феодосія.

Ключові слова: курорт, регіон, злочини проти власності, типологія осіб.

Однією з важливих кримінологічних проблем є вивчення особи злочинця, оскільки запобігання злочинам можливе лише за умови глибокого, всебічного вивчення тих, хто порушує кримінальний закон. Дослідження особи злочинця, що вчиняє злочини проти власності на курортах південно-східного узбережжя АР Крим, здійснювалося на основі аналізу кримінальних справ про злочини проти власності та статистичних даних про засуджених з 2004 до 2008 р. судами м. Феодосія. Воно базується на загальних теоретичних положеннях кримінологічної науки про особу злочинця.

Проведеним дослідженням було встановлено, що серед засуджених судами м. Феодосія за злочини проти власності переважають особи чоловічої статі. Так, частка жінок, які вчинили грабіж на території південно-східного узбережжя АР Крим коливається від 4 % у 2004 році, до 10 % у 2006 та до 2 % у 2008 році. Щодо розбійних нападів, то питома вага жінок, які їх скоїли не перевищує 10 %. Достатньо тривожними є дані про те, що частка жінок, які вчиняють злочини проти власності на досліджуваній